
Bij het overlijden van prof. dr. R.F. Beerling

Met Beerlings heengaan verliest Nederland een belangrijk filosoof en wijsgerig socioloog. R.F. Beerling was van 1958 tot 1973 hoogleraar wijsgerige sociologie aan de Universiteit van Leiden, waar hij later tevens de wijsbegeerte van de geschiedenis doceerde. Daarvóór was hij van 1946 tot 1958 hoogleraar wijsbegeerte aan de Universiteit van Indonesië. Geboren te Gorcum in 1905 was Beerling oorspronkelijk werkzaam in de journalistiek; tot in de oorlog was hij hoofdredacteur van de Delftse Courant: een functie die hij door de bezetter gedwongen werd op te geven, waarna hij ook moest onderduiken. Als beginnend filosoof was hij een uitgesproken en opmerkelijk autodidact. Vanaf zijn jeugd die zich ten dele in Indonesië afspeelde, verdiepte hij zich grondig en hartstochtelijk in alles wat hem aantrok in de Nederlandse en wereldliteratuur, in kunst en filosofie, 'tot diep in de nacht' zoals hij later schrijft in zijn deels autobiografische *Ideeën en Idolen* (1968). In het begin van de jaren dertig debuteerde hij in *De Gids* met een studie over Goethe, gevolgd door de studies *Antithesen* (1935) en *Crisis van den mensch. Beschouwingen over existentiële filosofie* (1938), waarmee Beerling in een voor Nederland zeer vroeg stadium de aandacht vestigt met name op de filosofie van Heidegger. Wanneer Beerling in 1945 zijn onderduikadres kan verlaten, blijkt dat hij tijdens deze periode bepaald niet werkeloos heeft afgewacht. In hetzelfde jaar (1945) behaalt hij zijn kandidaats- en doctoraal-examen wijsbegeerte en nog vóór het eind van dat zelfde jaar promoveert hij op 27 november bij prof. H.J. Pos aan de Universiteit van Amsterdam met de dissertatie: *Moderne doodsproblematiek. Een vergelijkende studie over Simmel, Heidegger en Jaspers*.

Met het essay van 1946, 'Protestantisme en kapitalisme. Max Weber in de kritiek', begint Beerlings uitgesproken antropologische interesse zich in zijn publicaties te verbreden tot een sociaal-filosofisch perspectief: een ontwikkeling die zich in zijn latere werk sterk zal doorzetten, zonder dat zijn verknochtheid aan het thema van de menselijke individualiteit daarbij ook maar enigszins aan betekenis zal inboeten: een element dat aan zijn indrukwekkend oeuvre een blijvende en indringende spanning en spankracht verleent. In 1950 verschijnt een studie over Nietzsche en de kritiek op de Europese cultuur, in 1956 gevolgd

door *Kratos, Studies over macht*, waarin Beerling zich als Hegel-kenner manifesteert, hetgeen onderstreept wordt met *De list der rede in de geschiedenisfilosofie van Hegel* (1959). Hij beschouwde, zoals hij zelf in het voorwoord opmerkt, de filosofie van Hegel als een 'persoonlijke uitdaging en wel als de grootste, waardoor iemand, die zelf filosofeert, kan worden geraakt'. Zijn grote kennis van Hegel als sociaal filosoof en filosoof van de geschiedenis was een belangrijk fundament voor zijn latere wijsgerig-sociologisch georiënteerde werk.

De periode waarin Beerling als hoogleraar wijsgerige sociologie te Leiden werkzaam was, van 1958 tot 1973, valt in hoge mate samen met het tijdvak waarin de sociologie zowel in universitair-wetenschappelijk als in maatschappelijk-beleidsmatig opzicht zich in de Nederlandse samenleving een plaats veroverde. Het gaat hier om een sociologie die als discipline en als professie in voortdurende beweging en ontwikkeling is. In sterkere mate nog dan voor de andere gedragswetenschappen geldt voor de sociologiebeoefening dat zij zich zeker in theoretisch opzicht slechts moeizaam en in een relatief laat stadium vanuit een filosofisch 'patronaat' weet te emanciperen, waarbij overigens tot op de dag van vandaag het wetenschapstheoretisch debat over de vraag of zulks geheel en al mogelijk c.q. wenselijk is, voortduurt. Wanneer Beerling in de tweede helft van de jaren vijftig zijn benoeming aanvaardt, is het getij gunstig voor een autonome, zelfbewuste en met optimistische toekomstverwachtingen omgeven zelf-interpretatie van de sociologie. De dominerende structureel-functionalistische benaderingswijze in de theorievorming en de ontwikkeling van verfijnde en mathematisch toegeruste onderzoeksmethoden bieden een kader, waarin de vooruitzichten op een wetenschappelijk onderbouwde en beleidsmatig relevante sociologiebeoefening gunstig zijn. Wat de relatie tot de filosofie betreft, blijft men wel het belang onderkennen van de taak, datgene wat filosofisch over de maatschappij gezegd is, door daartoe gekwalificeerde onderzoekers verder te laten ontwikkelen, zodat datgene wat er filosofisch nog steeds over te zeggen valt, mede naar zijn sociologische bruikbaarheid in het vizier kan worden gehouden. Wat echter in 1958 de leeropdracht 'wijsgerige sociologie' in concreto zou moeten inhouden, was niet bijzonder duidelijk. Zoals Beerling in zijn oratie vermeldt was die opdracht 'min of meer onbestemd of zelfs hybride', in die mate zelfs dat het nodig was grondig te onderzoeken 'wat daaronder eigenlijk moest worden verstaan'. Deze vraag zette Beerling in eerste instantie tot het schrijven van een dertig pagina's tellend essay met de nog voorzichtiger uitgevallen titel 'Wat onder wijsgerige sociologie *kan* worden verstaan'.

Als Beerling in 1973 zijn post verlaat – zonder overigens daarmee ook zijn werk in de steek te laten; veeleer geldt het tegendeel – is het optimistische toekomstbeeld voor de sociologie als de wetenschappelijke gids en loods naar een rationeler en rechtvaardiger ingerichte samenleving al enige tijd achter de

horizon verdwenen. Eerder heeft de majeure stemming plaats gemaakt voor een crisistoestand. Aan de universiteiten putten de sociologen zichzelf en elkaar uit in methodenstrijd en waardevrijheidscontroversen, de waarde van statistisch en 'positivistisch' verkregen onderzoeksmateriaal wordt sterk aangevochten en bruikbaarheid en rendement van de sociologie voor het beleid van overheid en bedrijfsleven wordt een minder vanzelfsprekende zaak. Van de sociologie als één wetenschappelijk en gemeenschappelijk oprukkend front is dan in het geheel geen sprake meer; in uitlopende stromingen en paradigmatische vertakkingen zoeken verdeelde groepen hun weg en heil, daarbij ten dele ook steun en soelaas zoekend in het verloren vaderland van de filosofie...

Waren niet alleen begin- en eindpunt van Beerlings wijsgerig-sociologische periode onduidelijk, onzeker en problematisch, de in menig opzicht turbulente jaren zestig, die er precies het middenstuk van uitmaken, waren dit nauwelijks minder. Stellen we daar nu tegenover de kwaliteit, relevantie en zeker ook de kwantiteit van Beerlings wetenschappelijk werk, dan blijkt des te sterker met welk een slagvaardigheid en scherpheid hij zich van zijn moeilijke taak heeft gekwet. In een bij uitstek moeilijke en cruciale periode trad hij op als stabiel, deskundig en wijs regelaar van het vrije grensverkeer tussen filosofie en sociologie. Met name deed hij dit door filosofische thema's en filosofische auteurs selecterend en evaluerend toegankelijk te maken voor sociologen en door de voor hen relevante probleemstellingen en antwoorden verhelderend uiteen te zetten. Anderzijds wist hij vanuit zijn grote kennis van sociale filosofie en wetenschapstheorie, fundamenteel kritiserend zaken en personen die het sociologisch modebeeld bepaalden aan trefzekere en soms weinig zachtzinnige analyses te onderwerpen. Zo worden in de beide bundels *Wijsgerig sociologische verkenningen I en II* (1964 en 1965) arbeid en vervreemding (Hegel, Marx), Gehlens *Philosophie der Institutionen* en Cassirers *Philosophie der symbolischen Formen* aan de orde gesteld, evenals het ideologie-probleem (Marx, Mannheim) en de verhouding tussen sociologie en existentialisme. De sociologieën van Durkheim, Weber en Dahrendorf worden er kritisch in besproken. In *De transcendentale vreemdeling* (1965) wijdt Beerling een diepgaande studie aan de betekenis van Husserls fenomenologie voor de sociale wetenschappen. In 1966 publiceert hij *Wijsgerige teksten over de samenleving*, voorzien van bijzonder rake inleidingen, waarin hij zijn brede kennis van filosofie, cultuurgeschiedenis en moderne sociologie weet vorm te geven in verrassende composities, die niet altijd de aandacht gekregen hebben die zij verdienden. Uit de in 1968 verschenen bundel *Ideeën en idolen* is met name een essay over de futurologie zeer vermeldenswaardig, 'De toekomst en het privé bestaan', dat weer eens een geheel ander aspect van Beerlings werk naar voren doet komen. Een interessante tekst-editie van geschriften van de filosoof-socioloog Georg Simmel, verzorgt hij voorzien van een uitvoerige inleiding in 1969. In de minder toegan-

kelijk geschreven bundel *Argumenten* (1972) kondigt zich toch weer een zekere aandachtsverschuiving aan naar het hem zo dierbare terrein van de filosofie. In de jaren van zijn emeritaat (1973-1979) wijdt hij zich opnieuw aan de filosofie met studies over Wittgenstein (1974) en Heideggers Nietzsche-interpretatie (1977). Een ook voor sociologen belangwekkend boek uit zijn laatste periode vormt zijn imposante werk over Rousseau (1977), waarin hij op originele wijze en hoog niveau reliëf geeft aan de hernieuwde aandacht voor de Romantiek in haar relatie tot de tegencultuur. Maar ook bevat het een heldere analyse van en een zeer persoonlijk commentaar op andere grote thema's van Rousseau: natuur, beschaving, opvoeding, taal, geloof, vrijheid en democratie. Ten slotte kan van Beerlings talrijke tijdschriftartikelen en voordrachten slechts in algemene termen melding gemaakt worden.

Geldt Beerling onomstotelijk als belangrijk bemiddelaar tussen filosofie en sociologie, minder gemakkelijk is het de oorspronkelijkheid van zijn eigen bijdrage precies af te bakenen. Filosofisch en sociologisch van zeer veel markten thuis, bleef hij een in hoge mate onafhankelijk denker, evenmin bij een bepaalde school of richting onder te brengen, als hij zelf ooit de bedoeling had school te maken. Dit laatste valt eigenlijk te betreuren. Hij was een even erudiete als onverbiddelijke individualist, die het overigens niet zonder tegenspraak noch zonder dialoog kon stellen. Hij schreef in een snedige, directe stijl, waarmee hij zijn onderwerpen en opponenten op een voortvarende wijze te lijf ging; een sterk beeldend taalgebruik en een oorspronkelijke taalbeheersing maken de lectuur van zijn werk tot een boeiende en stimulerende bezigheid.

In het naar voren brengen van een uitgesproken, laat staan politieke stellingname was Beerling uiterst terughoudend. Bacons en ook Kants motto 'De nobis ipsis silemus' (Over onszelf doen wij er het zwijgen toe) was hem dierbaar. 'Ik heb trouwens lang gemeend, dat er 'sileamus' stond' merkt hij er fijntjes bij op. Zijn engagement bestond eerder in een niets of niemand sparende, kritische intellectualiteit, gevoed door een hoge taakopvatting. Zijn grondige kennis van de geschiedenis en zijn realistische kijk op de mens als sociaal wezen leverden deze doorgewinterde scepticus weinig grond voor een mensheidsvertrouwen of een vooruitgangsgeloof. 'Wat mij fascineert is hoe de mens op de aarde probeert los te komen van de grond en daar tegelijk altijd weer naartoe getrokken wordt', schrijft hij in *Ideeën en idolen*: 'De spanning tussen het sublieme, dat zich als filosofie, religie, kunst, kennis objectieveert en het elementaire, dat door de hele geschiedenis een bloedig spoor trekt van agressie, wreedheid en terreur'.

In zijn afscheidsrede van 1973, *Klein mens- en tijdsbeeld*, blijft de toon overwegend somber: 'Die scepsis heeft onder de indruk van alles wat wij de laatste decennia gemeenschappelijk ervaren hebben een zekere verscherping ondergaan en mijn realisme heeft zich verhard. Maar de scepsis is niet zover doorgebrand, dat er niets dan grauwe sintels van wanhoop of cynisme overge-

bleven zijn. Het vuurtje flakkert nog. De jeugd, die nu aantreedt om de wereld te verbeteren moet het helpen aanblazen, – niet het mijne, bedoel ik nu, maar het gemeenschappelijke'. Steeds opnieuw, zegt Beerling, wist de mens in crisistijden de door hemzelf versperde weg naar de oorsprongen weer begaanbaar te maken. En dan komt de in meer dan één opzicht ambivalente Beerling toch weer als romanticus en idealist-malgré-lui naar voren: In een weinig gepreciseerde bezwering verwijzend naar een mogelijke 'verdwijning van het industrialisme als systeem en als ideologie', noemt hij ten slotte 'drie geneeskrachtige bronnen', die hem niet als filosoof, maar wel als warmhartig en kunstzinnig mens zo treffend karakteriseren: de natuur, de liefde en de kunst. 'Het water van de eerste twee, natuur en liefde, stroomt door de mens heen, dat van de derde, de kunst, stroomt van hem uit. Drogen zij op dan sterft hij af'.

Onverwacht nog is hij van ons heengegaan. Wie hem gekend heeft, zal hem niet vergeten. Hij was een innemend en voornaam mens.

A.H.J.M. Hoefnagel